

Liliana CREANGĂ,
dr., conf. univ.
PhD,
Associate Professor

EVOLUȚIA ISTORICĂ A CONCEPTULUI STAT DE DREPT

Problematika statului bazat pe drept a fost și este în atenția cercetătorilor juriști, funcționarilor de stat, practicienilor [1]. Termenul „stat bazat pe drept” a început să circule în Moldova prin anii 1988, fiind întrebuințat artificial de către M. S. Gorbaciov în referatul expus la Plenara C.C. al P.C.U.S din februarie 1988. Este adevărat că termenul era folosit și mai înainte în monografiile cercetătorilor, cu toate acestea se percepea mai degrabă ca o abstracție. Procesul de reformă a statului de drept în Republica Moldova din anii 1990 a evoluat extrem de lent, iar una din cauze era lipsa unei teorii științifice a statului bazat pe drept. Odată cu adoptarea Constituției Republicii Moldova din 1994 au fost creionate direcțiile principale în crearea statului democratic.

Cuvinte-cheie: stat bazat pe drept, lege, democrație, constituționalism.

HISTORICAL EVOLUTION OF THE RULE OF LAW CONCEPT

The issue of the law-based state was and is in the attention of legal researchers, state officials, and practitioners [1]. The term „state based on law” began to circulate in the Republic of Moldova in 1988, being artificially used by M.S. Gorbachev in the report presented at the Plenary CC of the PCU in February 1988. It is true that the term was used even before in the researchers’ monographs, however, it was perceived rather as an abstraction. The process of reforming the rule of law in the Republic of Moldova from the 1990s evolved extremely slowly, and one of the causes was the lack of a scientific theory of the state based on law. With the adoption of the Constitution of the Republic of Moldova in 1994, the main directions in the creation of the democratic state were outlined.

Keywords: state based on law, law, democracy, constitutionalism.

Introducere. Ideea dominării legii în viața poporului, a societății și statului își are originea în vechime. Conceptul a apărut în contradicție cu noțiunea de despotism și samovolnicia personalității guvernatoare. Confluența puterii și a dreptului la organizarea statului pe baze democratice o aplică, în mod

conștient, începând cu sec.VI î.e.n., reformatorul Solon, unul dintre cei șapte înțelepți din Grecia. Esența reformelor sale el a exprimat-o astfel: „I-am eliberat pe toți. Iar aceasta am obținut-o prin puterea legii, dreptul cu puterea îmbinând” [2].

Prospectarea principiilor, a formelor și

a construcțiilor pentru constituirea relațiilor reciproc necesare independenței și concordării acțiunilor dreptului și puterii purced din antichitate, în albia căreia s-a format de timpuriu ideea despre caracterul rezonabil și echitatea unei atare forme politice a vieții sociale a oamenilor când dreptul, grație recunoașterii și susținerii puterii publice devine o forță a puterii (adică lege obligatorie pentru toți), iar forța puterii publice (cu posibilitățile ei de constrângere), recunoscând dreptul, ordonată și limitată de acesta, devine o echitabilă (corespunzătoare dreptului) putere de stat.

Este adevărat că orice stat se dezvoltă în funcție de respectarea și protejarea legilor. Fără promovarea legilor și a altor acte normative, statul nu poate influența asupra conduitei cetățenilor, activității diferitelor organizații sau să reglementeze relațiile sociale. Astfel, Platon consemna: „Întrezăresc decesul apropiat al statului unde legea nu are forță și se află sub oblăduirea cuiva. Acolo, însă, unde legea domină diriguitorii, iar ei sunt supuși legii, eu văd salvarea statului și toate bunurile pe care zeii le pot dărui statului” [3].

Conceptul că statalitatea e posibilă doar acolo unde domină legi echitabile a fost susținut consecvent de Heraclit, Socrate, Platon, Aristotel, Cicero și de mulți alți gânditori antici.

Astfel, Aristotel, formula necesitatea interacțiunii interne a dreptului și statului: „Noțiunea echității este în legătură cu reprezentarea despre stat, dat fiind că dreptul, care servește de măsură a echității, constituie o normă reglementatoare a comunicării politice” [4].

O caracteristică importantă pentru ideea statului bazat pe drept (comunitate juridico-publică) se conține în opera lui Cicero. Determinând statul ca un fapt, un bun al poporului, el dă explicația că „poporul nu este orice adunătură de indivizi, ci o comunitate racordată pe temeiul dreptului și intereselor oamenilor” [5].

După Cicero, statul nu e numai o expresie a interesului comun al membrilor săi liberi, dar concomitent și o comunitate racordată la normele de drept, o anumită formațiune organizațional-juridică, o ordine generală bazată pe drept.

Scopul studiului. Autorul a avut drept

obiectiv elucidarea aspectelor teoretice și practice, precum și precizarea unor concepte, noțiuni și definiții necesare înțelegerii rolului statului de drept în fundamentarea unor forme eficiente de control și supraveghere asupra realizării legilor.

Metode aplicate și materiale utilizate.

În studiul efectuat au fost utilizate următoarele metode de cercetare: istorică, logică, comparativă și altele. În calitate de materiale științifice au fost utilizate: Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994, materiale științifice, monografiile ale autorilor din țară și de peste hotare etc.

Rezultate obținute și discuții.

Ideile și construcțiile clasicilor antici privind cercul de probleme politico-juridice abordate s-au aflat în centrul atenției gânditorilor din timpurile noi și au jucat un rol considerabil la constituirea și dezvoltarea teoriilor progresiste despre divizarea puterilor, constituționalism, statul bazat pe drept.

În epoca trecerii de la feudalism la capitalism o importanță decisivă capătă problema puterii politice și organizarea ei juridică, formal egală pentru toți sub formă de sistem normalizat al puterilor de stat divizate, ceea ce excludea monopolizarea puterii de către persoană, organ sau uniune.

Savantul englez în domeniul politicii și dreptului John Locke (1632-1704) [6] scria că până la apariția statului, oamenii viețuiau în stare naturală, dar ea provoca un sentiment al incertitudinii și atunci ei au format statul, căruia i-au delegat o parte din drepturi, în afară de cele inalienabile (dreptul la viață, dreptul la proprietate, libertatea personală etc). Statul i-a unit pe oameni sub egida legii, stabilită de el, pe care o respectă însuși, asigurând protecția personalității. Pentru „statul legii” (un atare termen utiliza John Locke) e necesară „divizarea puterilor”. Oricine ar deține puterea supremă în stat, el trebuie să guverneze conform legii, proclamată de popor în persoana Parlamentului. Nimeni nu poate fi scutit de subordonarea față de lege. Teoria lui Locke a anticipat în mare măsură doctrina „statului bazat pe drept” în aspectul său evoluat [7].

E plauzibilă opinia că temeiul teoriei statului bazat pe drept a fost pus la finele sec. XVII - începutul sec. XVIII. Specialiștii în domeniul is-

toriei doctrinelor politice discută asupra faptului cine a fost fondatorul teoriei „statului bazat pe drept”. Unii afirmă că este Immanuel Kant (1724-1804), alții îi numesc pe juriștii germani din sec. XIX, T. K. Wellkerman, K. von Molle etc. Concepția burgheză a statului bazat pe drept are mai multe versiuni. Unii din adepții ei examinează statul nu ca pe o organizare a puterii, ci ca pe o ordine juridică, adică cea care reglementează relațiile sociale prin lege; alții tratează numai despre subordonarea statului ca organizare a puterii, „ideea dreptului” sau „legii despre stat ce se află sub puterea dreptului”, iar dreptul este caracterizat ca „voință generală”.

Sunt și cercetători care recunosc că dreptul îl creează organele legiuitoare și susțin opinia precum că un stat bazat pe drept este acela în care s-a efectuat divizarea puterilor, recunoscându-se subordonarea tuturor organelor statului față de lege.

Bazele filosofice ale teoriilor contemporane ale statului bazat pe drept au fost formulate de Immanuel Kant. El a emis „imperativul categoric” – fiecare om are o valoare absolută și nu trebuie să fie instrumentul intențiilor cuiva, fie ele chiar dintre cele nobile. De asemenea este necesar, spunea el, să preîntâmpinăm samovolnicia unui individ față de altul, acest rol revine statului, o comuniune de indivizi subordonați legii. Însuși statul, după Kant, în toată activitatea lui trebuie să se sprijine pe drept și să-și conformeze acțiunile cu acesta.

Un loc semnificativ în tratarea conceptului de stat de drept îl ocupă principiul potrivit căruia: „Legea poate să interzică numai faptele dăunătoare pentru societate. Tot ceea ce nu este interzis de lege este permis și nimeni nu poate fi supus la acțiuni ce nu sunt prescrise de lege” [8].

Ideile moderne ale statului de drept ce ocupă un loc de vază în doctrinele politice și juridice social-democratice nu au avut, totuși, o aplicabilitate largă din cauza condițiilor sociale, care au generat, în mod inevitabil, instabilitatea economică, șomajul, discriminarea diferitelor grupuri ale populației, încălcarea legalității și a democrației.

Încă în anul 1920, istoricul englez A. Teyller afirmă că este imposibil să construiești un stat bazat pe drept fără democrație. Suntem de

acord că supremația legii se poate transforma în forță reacționară dacă legea însăși nu reflectă voința poporului, interesele lui vitale și aspirațiile democratice.

Constatăm faptul că în doctrina statului bazat pe drept există un grăunte rațional, general democratic, extrem de valoros, și anume teza despre coerența statului, a tuturor organelor sale și persoanelor oficiale prin drept, despre responsabilitatea reciprocă a statului și personalității, despre necesitatea protecției drepturilor cetățenilor, inclusiv de samovolnicia celor investiți cu putere. În aceasta constă concepția modernă a statului bazat pe drept, esența lui „sui generis”.

În Rusia adepți ai teoriei „statului bazat pe drept” au fost juriștii de vază de până la revoluție: V. N. Cicerin, V. A. Kisteakovski, P. M. Novgorodțev, M. A. Ghessen etc. În octombrie 1917, în Rusia a fost răsturnată nu numai puterea, fiind nimicite și instituțiile juridice existente. E plauzibilă aici opinia lui F. Engels din scrisoarea adresată Verei Zasulici: „Oamenii care se lăudau că au împlinit revoluția, se convingeau a doua zi că ei nu știau ce au făcut, că revoluția săvârșită de ei nu se aseamăna deloc cu cea pe care voiau să o facă” [9].

Aceasta confirmă faptul că la sfârșitul anilor 1920 în fosta URSS a început să se creeze o situație periculoasă în dezvoltarea statului și dreptului. Metodele autoritare de conducere erau legate în mod inevitabil de limitarea democrației și încălcările grave ale drepturilor cetățenilor. În aceste condiții, dreptul era privit nu ca o expresie a măsurii libertății persoanei și societății, ci ca ordin, interdicție, limitare. Dreptul socialist, scria A. Vișinski, este o metodă de subordonare a oamenilor și claselor orânduierilor stabilite de clasele dominante în societatea dată, convenabile și serviabile acestei clase” [10].

Din teoria „oficială” a dreptului practicii judiciare de atunci au fost completamente excluse ideile protecției onoarei și demnității personalității, a drepturilor și libertăților cetățenilor.

Problema statului bazat pe drept ca dezvoltare de perspectivă a statului întregului popor, a început să fie discutată încă în anii 1970.

Din 1985 problema în cauză, în mod legitim, a fost plasată în centrul interesului științific. Potrivit autorilor ruși L. V. Lazarev și A. I. Sliva, „formarea statului bazat pe drept este o sarcină de importanță principială, care necesită o dezvoltare consecventă și realizare în practică a unor principii democratice ale vieții politice, precum și supremația și triumful legii, exprimând voința și interesele întregului popor, confluența prin lege a statului, funcționarea pe bază juridică strictă a organelor de stat, a organizațiilor obștești, a colectivelor de muncă, a tuturor persoanelor oficiale și a cetățenilor, asigurarea maximă a drepturilor și libertăților personalității, funcționarea eficientă a mecanismelor de drept” [11].

În știința juridică din fosta URSS, decenii la rând s-a afirmat teza despre „primatul” necondiționat al statului asupra dreptului, care era privit doar ca un simplu instrument al puterii de stat. Aparatul devenise „făuritor” de legi. Acest rol a fost rezervat și personalității conducătorului, care, spre exemplu, a fost numit creator al Constituției URSS din 1936. De aici și formulările de felul: „Statul acordă cetățenilor un cerc larg de drepturi”, convingerea că aceste drepturi sunt un „cadou” oferit poporului de către stat. Astfel de expresii consolidau ideologic dependența poporului de voința legislatorului care, după bunul său plac, poate să dea drepturi, dar poate și să le limiteze, dacă găsește de cuviință. Din punct de vedere psihologic, această atitudine paternalistă, în constituția de drept a poporului, leza demnitatea omului.

Deseori ideea statului bazat pe drept e pusă în legătură cu formularea „e permis totul ce nu-i interzis”. Firește, formula dată nu exprimă deplin esența statului de drept, e posibil ca ea să fie justă referitor la cetățeni, dar nu este acceptabilă față de aparatul de stat, care este împuternicit să-și exercite funcțiile în cadrul strict al legii. Pentru această formulă a statului bazat pe drept, se proclamă: „E interzis totul ce nu-i permis de lege”.

Potrivit savantului și disidentului rus din perioada sovietică A. Saharov [12], formarea statului de drept necesită traducerea în viață a unor principii de bază. Primul este supremația legii în toate domeniile vieții publi-

ce. Supremația legii înseamnă, întâi de toate, că relațiile sociale, economice, politice, culturale sunt reglementate de lege. În legătură cu aceasta se pune problema privind calitatea legilor și corespunderea lor cu interesele societății și persoanei. Constatăm că pe parcursul evoluției conceptului de stat de drept, dar și în diferite perioade de dezvoltare a statului, economia, sfera socială și cea spirituală a avut de suferit din cauza actelor juridice nefondate științific. În conștiința publică, mult timp dreptul și legea erau apreciate ca interdicere, ca formă de influență represivă asupra conduitei persoanei. Acest stereotip, între timp, a fost înlăturat, argumentul fiind că supremația legii înseamnă universalitate, în special față de constituirea și funcționarea puterii în stat.

Un alt principiu juridic caracteristic statului de drept este coerența prin lege a statului însuși și a organelor sale. El constă în faptul că statul care a emis legea nu este în drept să o încalce. Acest principiu contravine oricăror forme de samovolnicie și ale bunului plac.

Statornicia libertății persoanei, a drepturilor și intereselor, onoarei și demnității, protecția și garanția lor este următorul principiu al statului bazat pe drept. Confirmarea constituțională a drepturilor personale într-o societate democratică înseamnă a recunoaște legislativ importanța socială a libertății personale, dezvoltarea individualității umane, posibilitatea alegerii diverselor forme de organizare a vieții personale, a caracterului relațiilor în familie și comunicării cu alți oameni, dezvoltarea spirituală etc. Aceste drepturi protejează și apără valorile sociale importante, lumea interioară a omului, convingerile și cerințele spirituale, relațiile cu cei apropiați, cercul de interese individuale.

Responsabilitatea reciprocă a statului și persoanei este un alt principiu care exprimă premisele morale în relațiile dintre stat, ca purtător al puterii, și cetățean, ca participant la realizarea acesteia.

Concluzii. Din cele relatate supra, menționăm că sarcina de bază a organelor de drept constă în apărarea orânduirii constituționale a statului, drepturilor, libertăților și intereselor omului [13]. Începând cu luna aprilie 1985,

popoarele fostei URSS au fost cuprinse de valul democrației, libertății și renașterii naționale. Acest val a dat un imbold puternic pentru crearea drumului spre libertate, suveranitate și independență. Nu a fost ușor nici pentru Republica Moldova. Încet, dar sigur în republică

se stabilește o atmosferă etico-morală, se reevaluează valorile, se afirmă ca principii active ale vieții publicitatea, veridicitatea în aprecierea fenomenelor, dorința de a schimba și de a îmbunătăți situația.

BIBLIOGRAFIE
BIBLIOGRAPHY

1. <https://www.academy.police.md/wp-content/upl...>, accesat la 2.05.2023.
2. Нерсесянц В., История идей о государственной власти и собственности, цитируется по «Социалистической законности», М. № 1, 1989, стр. 8.
3. Кудрявцев В., Лукашева Е., Социалистическое правовое государство. В журнале «Коммунист», № 11, 1988 г., стр. 45.
4. <https://ief-usfeu.ru/ro/1789-1794-so-bytie-veli...>, accesat la 2.05.2023.
5. <https://ik-ptz.ru/ro/diktanty-po-russko-mu-yazu...>, accesat la 2.05.2023.
6. <https://www.ucv.ro/pdf/media/evenimente/20...>, accesat la 2.05.2023.
7. Лазарев В. Что такое правовое государство? В сборнике «Право о нашей жизни». М., 1990, № 1, стр. 5-6.
8. <https://dreptuladrepturi.weebly.com/1789-declara355ia-drepturilor-omului-351i-ale-cet259355eanului-franta.html>, accesat la 3.05.2023.
9. Феофанов В. О власти и праве. «Свободной душой закон боготворить», 1989. М. стр.176-177.
10. Revista „Comunist”, 1988. Pag.46-47.
11. Лазарев Л. В., Слива А. Я. Конституционная реформа: первый этап, 1989. с. 87.
12. Сахаров А., Правовое государство и правосудие. В Человек и Закон. М., 1989, № 4, стр. 3.
13. Constituția RM, adoptată la 29 iulie 1994.

DESPRE AUTORI

Liliana CREANGĂ,

*doctor în drept, conferențiar universitar,
Catedra Drept public, securitate a frontierei,
migrație și azil, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI,
Republica Moldova,
e-mail: lilianacreanga28@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-7118-9715*